

Л. П. Науменкодоктор філологічних наук, доцент,
доцент кафедри методики викладання
української та іноземних мов і літератур
Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОЛОГОМЕНИ ДО КОНЦЕПЦІЇ НАВЧАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Стаття присвячена розробленню концепції навчання письмового науково-технічного перекладу з англійської українською мовою студентів-філологів рівня «магістр», для яких переклад є однією з фахових дисциплін. Попередньо розглянуто підходи до викладання перекладу в українській вищій школі та за кордоном, узагальнено набутий досвід у процесі педагогічної діяльності в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка на відділеннях української мови та східних мов і літератур. У процесі дослідження встановлено певні відмінності між системами підготовки перекладачів в українських і британських університетах і в тематиці їхніх змістових модулів. Проаналізовано навчальні програми з науково-технічного перекладу, який читається як нормативний курс в українських закладах вищої освіти гуманітарного, технічного та філологічного профілів і британських університетах, у яких переклад викладається як нормативна дисципліна з наданням кваліфікації «перекладач». За результатами дослідження напрацьовано концептуальне бачення навчання письмового науково-технічного перекладу з англійської українською мовою студентів філологічного профілю, які отримують кваліфікацію «перекладач-референт». Концептуальна модель навчання перекладу передбачає попередню лінгвістичну та практичну підготовку студентів з обох мов; поєднання теорії з практикою упродовж навчання; набуття навичок роботи з комп'ютерними програмами й базами даних; професійну перекладацьку практику. У перспективі планується розроблення навчальної програми з теорії та практики науково-технічного перекладу з англійської українською мовою для студентів рівня «магістр», які набувають спеціальність «філолог, викладач, перекладач-референт» з української та англійської мов в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ключові слова: науково-технічний переклад, теорія та практика перекладу, концептуальна модель, перекладач-референт, предметна галузь.

Постановка проблеми. Переклад як практична діяльність і наукова галузь усе частіше привертає увагу українських і зарубіжних учених, методистів і викладачів іноземних мов. Попри численну літературу, присвячену загальним проблемам та окремим аспектам перекладу, залишається не розробленим цілісне концептуальне бачення методології навчання перекладу у вищих гуманітарного профілю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перекладознавство є відносно молодого галуззю філологічних студій, започаткованою на Другому конгресі славистів у Москві в 1958 р. (сам термін належить американському досліднику Джеймсу Холмсу, уперше вжитий у назві праці *The Name and Nature of Translation Studies* у 1972 р.), нині переживає бурхливий період, пов'язаний із посиленням міжнародних контактів і розвитком світової електронної мережі зв'язку. Останніми роками з'явилася низка праць у галузі теорії, практики та методики навчання перекладу, які роблять внесок у вдосконалення навчального процесу, забезпечуючи його теоретичне підґрунтя, знайомлячи

із сучасними підходами, методами та способами перекладу й надаючи методологічні засади для викладання перекладу як навчальної дисципліни. Серед теоретичних праць із проблем перекладу увагу привертають публікації С.І. Мангури, К.В. Палій, М.І. Пушкар, Д. Робінсона [7; 11–12; 26] та ін., у яких розглядаються лінгвістичні проблеми англо-українського перекладу, зокрема наукових і технічних текстів. Практичними напрацюваннями в царині перекладу, пов'язаними зі способами перекладу й алгоритмом роботи з текстом, є праці Г. Боско, В.І. Карабана, І.В. Корунця, С.Є. Максимова, Л.П. Науменко й А.Й. Гордеєвої [5–6; 17; 20; 23] та ін. Методологію навчання перекладу розробляють Н.А. Бараненкова І.П. Волощук, К. Гердінг-Салас, В.Д. Ігнатенко, Т.І. Кавицька, І. Кобякова, Т.Є. Набережнєва, С.Ф. Панов, А. Пим, Л.М. Черноватий [1–4; 8; 10; 16; 18–19; 25] та ін., які пропонують методологічний апарат і методичні рекомендації щодо навчання перекладу як навчальної дисципліни в закладах вищої освіти.

Нагальна необхідність у вирішенні цієї проблеми окреслила **мету статті**, яка полягає в роз-

робленні концепції навчання письмового науково-технічного перекладу з англійської українською мовою студентів-філологів рівня «магістр», для яких переклад є однією з фахових дисциплін. Означена мета визначила коло завдань дослідження, а саме: вивчення методологічних підходів до викладання перекладу як фаху в українських і закордонних вишах; віднаходження кореляцій між кількістю навчальних кредитів, профілем вишу та якістю підготовки майбутніх перекладачів-референтів з англійської українською мовою; напрацювання концептуальної моделі навчання науково-технічного перекладу з англійської українською мовою студентів-філологів, для яких переклад є однією з фахових дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Проблема якісної підготовки кадрів у царині перекладу є актуальною й в Україні, і за кордоном, про що свідчать наведені публікації. В Україні існують два методологічні підходи до навчання перекладу: як фаху за спеціальністю «Переклад», який передбачає дві спеціалізації – «усний синхронний переклад» і «письмовий переклад», та супутньої дисципліни в межах спеціальності «Філологія» з можливістю отримання кваліфікації перекладача-референта науково-технічних текстів з однієї (або кількох) іноземних мов українською. У межах першого напрямку паралельно вивчаються іноземні мови й переклад як фах. У межах другого напрямку викладання перекладу та набуття практичних навичок здійснюється паралельно з отриманням двох філологічних спеціалізацій («українська мова та література, іноземна мова і переклад», «східна мова та література, друга іноземна мова і переклад» тощо).

В англомовних країнах, Великій Британії зокрема, спостерігається дещо інший підхід до підготовки професійних перекладачів. Письмовий переклад викладається протягом трьох років паралельно з вивченням двох іноземних мов і двох різних предметних галузей (право, природничі науки, техніка, економіка, медицина), синхронний переклад викладається лише на останньому курсі навчання мовного вишу. Щоб оволодіти належними навичками усного синхронного та послідовного перекладу після закінчення університету існують дворічні курси підвищення кваліфікації [15, с. 126]. Наприклад, Лондонський університетський коледж (University College London) пропонує спеціалізований курс навчання для письмового перекладача, розрахований на 180 кредитів, який охоплює такі дисципліни: [іноземна] мова та переклад, перекладацькі технології 1, 2, [іноземна] мова та комп'ютерні технології, науково-технічний переклад, переклад медичних текстів. Процес навчання поєднує читання лекцій, проведення семінарів, виконання різного роду практичних завдань. Оцінювання знань і навичок студен-

тів відбувається у формі творів (essays), проектної роботи, домашніх завдань і тестів у класі [27]. Аналогічні навчальні програми з підготовки перекладачів з письмового перекладу пропонують Вестмінстерський університет (University of Westminster), Суррейський університет (University of Surrey), Лондонський столичний університет (London Metropolitan University) та ін., які видають своїм випускникам магістерські або бакалаврські дипломи, як, наприклад, Лондонський столичний університет, у якому, крім технічного перекладу (з фінансів, права, ІТ, медицини), пропонують також навчання літературного перекладу мультимедійних текстів (реклама, комікси, пісні та фільми).

Систему підготовки технічних перекладачів в українських вишах детально аналізує С.Ф. Панов у докторській дисертації «*Теоретико-методологічної основи професійної підготовки технічних перекладачів у вищих навчальних закладах*» (2017). У результаті аналізу він доходить таких невтішних висновків: системі фахової перекладацької освіти в Україні бракує практичного спрямування; недостатньо уваги приділяється вивченню рідної мови; занижуються стандарти перекладу; практично відсутні спеціалізація й технічна база для навчання технічних перекладачів [10, с. 154]. Для поліпшення ситуації автор наголошує на необхідності інформативного компонента в освіті технічного перекладача як методологічної основи отримання знань і здійснення професійної діяльності; інтеграції теорії технічного перекладу в практичний курс перекладу від початку й до кінця навчання; формування професійної культури сучасного фахівця з перекладу, яка передбачає виконання професійних дій, розуміння структури своєї діяльності (метазнання) й уміння навчатися, набувати нових знань і навичок (метавміння) [10, с. 147]. На думку автора, технічний перекладач має поєднувати професійну, мовну та лінгвістичну компетентність технічного напрямку [10, с. 129]. Звідси запропонована ним трикомпонентна модель підготовки технічних перекладачів охоплює такі виміри: технологія, мова, технічний переклад [10, с. 10].

Зовсім інший стан речей спостерігаємо у вищій школі філологічного профілю, де переклад читається як супутня дисципліна, на неї виділяється значно менше кредитів порівняно з фаховою дисципліною (6 кредитів порівняно зі 120 кредитами) і при цьому видається сертифікат перекладача-референта з другої іноземної мови. Наприклад, на українському відділенні Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка для отримання сертифіката перекладача-референта з другої іноземної мови студентам рівня «магістр» пропонують такі спецкурси: «Жанрові теорії перекладу», «Основи редагування», «Англійсько-український переклад юридичних та медичних текстів» та «Англійсько-

Таблиця 1

Змістові модулі з навчання перекладу в українських і британських закладах вищої освіти

Українські заклади вищої освіти	Британські коледжі та університети
<p>Змістові модулі:</p> <ol style="list-style-type: none"> Міжмовна комунікація як об'єкт теорії перекладу Мовні розбіжності на різних рівнях міжмовної комунікації Перекладацькі прийоми і трансформації Лексико-семантичні питання перекладу Взаємодія лексики з граматиною під час перекладу Стилістичні питання перекладу (ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка) <p>Змістові модулі:</p> <ol style="list-style-type: none"> Формулювання перекладацької компетентності. Грамотичні та лексичні особливості стилю науково-технічної літератури. Переклад терміносистем. Синтаксичні засоби в науково-технічних текстах. (Національний авіаційний університет) <p>Змістові модулі:</p> <p>Обов'язкові:</p> <p>Історія перекладу</p> <p>Актуальні проблеми наукових досліджень з теорії та практики перекладу</p> <p>Практика перекладу з іноземних мов</p> <p>Вибіркові:</p> <p>Блок 1. Гуманітарна підготовка: Педагогіка та психологія</p> <p>Методика викладання іноземних мов та перекладу</p> <p>Інтелектуальна власність</p> <p>Блок 2. Професійна та практична підготовка:</p> <p>Практичний курс іноземної мови</p> <p>Інформаційні технології викладача (ХГУ «Народна українська академія»)</p>	<p>Compulsory modules:</p> <p>Language and translation</p> <p>Translation theory</p> <p>Optional modules:</p> <p>Translation techniques 1, 2</p> <p>Language and automation</p> <p>Translating literary culture</p> <p>Specialised and technical translation</p> <p>CVII modules (African and European area studies, comparative literature, European thought and culture, film studies, gender & sexuality studies and health humanities). (University College London)</p> <p>Core courses:</p> <p>Translation study in theory and practice</p> <p>Approaches to translation and the professional environment</p> <p>Advanced translation and language study</p> <p>Optional courses:</p> <p>Marketing and translation across media</p> <p>Literary translation studies</p> <p>Subtitling film and TV (University of Glasgow)</p> <p>Compulsory modules:</p> <p>Language development</p> <p>Translation project</p> <p>Research into cultural identity</p> <p>Translation: exploration in theory and practice (University of Chester)</p> <p>MA programmes:</p> <p>Screen translation</p> <p>Translation studies</p> <p>Country studies</p> <p>Optional courses:</p> <p>MUNDUS crossways in cultural narratives</p> <p>Intercultural communication</p> <p>Intercultural communication and international development</p> <p>Multilingual information management (University of Sheffield)</p>

Таблиця 2

Форми навчання й контролю перекладу в українських і британських закладах вищої освіти

Українські заклади вищої освіти	Британські коледжі та університети
<p>Форми навчання:</p> <p>лекції</p> <p>семінари</p> <p>практичні заняття</p> <p>індивідуальні завдання з перекладу</p> <p>проектна робота</p> <p>дипломна робота – індивідуальне керівництво</p> <p>Форми контролю:</p> <p>письмові тести</p> <p>модульні контрольні роботи</p> <p>підсумкові модульні контрольні роботи</p> <p>презентація проєктів</p> <p>заліки</p> <p>іспити</p> <p>курсів роботи</p> <p>диплом</p> <p>державний іспит</p>	<p>Forms of teaching:</p> <p>lectures</p> <p>interactive practical seminars</p> <p>workshops</p> <p>practical translation assignments</p> <p>case-studies</p> <p>web-based classes</p> <p>project work</p> <p>take-home translation</p> <p>dissertation – individual supervision</p> <p>Forms of control:</p> <p>essays</p> <p>coursework</p> <p>in-class tests</p> <p>unseen and written examination</p> <p>translation project and commentaries</p> <p>portfolio of language work and professional engagement</p> <p>individual and group presentations</p> <p>dissertation</p>

український переклад науково-технічних текстів», кожен із яких розрахований на 3 кредити (30 академічних годин). Навчальні дисципліни читаються автономно, слабо вписуються в систему, кожна з них висвітлює той чи інший аспект перекладу, охоплює надто широке коло предметних галузей. Загалом відсутня єдина концепція підготовки науково-технічного перекладача. Крім того, теорія, на наш погляд, превалює над практикою, відсутня комп'ютерна підтримка курсу та, що дуже важливо, у студентів немає професійної перекладацької практики (мається на увазі робота в агенціях або бюро перекладу, міжнародних фірмах, міжнародних відділах державних установ тощо).

Для чіткості картини порівняймо кілька навчальних курсів, які опановують студенти українських і британських вишів згідно з навчальними програмами. Ілюстративним матеріалом послугували три найбільш цікаві, на нашу думку, навчальні програми з науково-технічного перекладу, який викладається як нормативний курс в українських закладах вищої освіти гуманітарного (Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка), технічного (Національний авіаційний університет) і філологічного профілів (Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія») [9, с. 13–14]. Їх змістові модулі представлені в лівій колонці таблиці 1. Для порівняння долучені змістові модулі чотирьох британських університетів (University College London, University of Glasgow, University of Chester, University of Sheffield) [21–22; 24; 27], у яких переклад викладається як нормативна дисципліна з наданням кваліфікації «Перекладач» (див. праву колонку таблиці 1).

Як засвідчують дані таблиці 1, розбіжність між двома системами освіти полягає в обов'язковому оволодінні навичками комп'ютерної грамотності перекладачів й умінні користуватися електронним ресурсом (електронними словниками та довідниками і, що особливо важливо, спеціальними програмами з перекладу) британськими перекладачами. Деяко відмінна тематика галузевого перекладу, яка у британських вишах більш орієнтована на громадську сферу й засоби мас-медіа (переклад субтитрів кінофільмів і телепрограм, реклами, логотипів компаній). Обов'язковим компонентом підготовки перекладача за кордоном уважаються також міжкультурні та гендерні студії, яких бракує українським програмам.

Узагальнені порівняння форм навчання та системи контролю знань і навичок студентів, відображені в таблиці 2, також засвідчують дві тенденції: більш класичний підхід в українських вишах та урізноманітнення процесу навчання за рахунок уведення інтерактивних видів роботи, зокрема технології кейсів (case-studies), які відсутні в програмах вітчизняних закладів вищої освіти. Проблема

практичної професійної підготовки перекладача, яка стоїть надзвичайно гостро в нашій країні, є обов'язковим компонентом освіти в Британії, де передбачено навіть таку форму контролю, як укладання портфоліо за результатами професійної перекладацької діяльності студента (portfolio of language work and professional engagement).

Висновки і пропозиції. Отже, в результаті аналізу наукових досліджень із методології навчання науково-технічного перекладу, програмної бази українських і британських закладів вищої освіти, враховуючи досвід колег і власний досвід викладання перекладу в Інституті філології КНУ імені Тараса Шевченка, а також беручи до уваги обмежену кількість кредитів і необізнаність студентів-філологів з технічними галузями, доходимо висновку, що концептуальна модель навчання письмового науково-технічного перекладу з англійської українською мовою має обов'язково містити такі компоненти: попередню лінгвістичну та практичну підготовку студентів з обох мов; поєднання теорії з практикою перекладу упродовж навчання; опанування навичками роботи з комп'ютерними базами і програмами; професійну перекладацьку практику. Змістове наповнення курсу має охоплювати таку тематику: 1) жанрово-стилістичні особливості англійської та української науково-технічної літератури; 2) типи й вимоги до письмового перекладу науково-технічних текстів; 4) труднощі перекладу науково-технічних текстів; 5) алгоритм перекладу науково-технічних текстів; 6) лінгвістичний аналіз і способи перекладу науково-технічних текстів; 7) комп'ютерна підтримка технічного перекладача; 8) практика редагування та форматування тексту перекладу. У перспективі планується розроблення навчальної програми з теорії та практики науково-технічного перекладу з англійської українською мовою для студентів рівня «магістр», які набувають спеціальність «філолог, викладач, перекладач-референт» з української та англійської мов в Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Список використаної літератури:

1. Бараненкова Н.А. Навчання основних видів письмового перекладу науково-технічної літератури студентів немовних ВНЗ. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. 2012. Вип. 25. С. 8–9.
2. Волощук І.П., Усик Г.М. Технологія підготовки студентів-перекладачів галузевому перекладу. URL: <http://www.ela.kpi.ua> (дата звернення: 09.02.2018).
3. Ігнатенко В.Д. Система вправ для навчання майбутніх філологів письмовому перекладу науково-технічних текстів. *Іноземні мови*. 2015. № 2. (82). С. 26–36.

4. Кавицька Т.І. Формування текстотвірної компетентності майбутніх філологів у письмовому перекладі з української мови на англійську: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (германські мови)». Київ: Логос, 2015. 21 с.
5. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
6. Максимов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Київ: Ленвіт, 2010. 175 с.
7. Мангура С.І. Лінгвістичні проблеми перекладу наукового і технічного тексту. URL: <http://www.77.121.11.9/bitstream/PoltNTU/193> (дата звернення: 09.02.2018).
8. Набережнева Т.Є. Методика навчання галузевого перекладу студентів філологічних спеціальностей. *Мовні і концептуальні картини світу*: зб. наук. пр. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2017. С. 7–12.
9. Освітньо-професійна програма «Переклад (англійська мова та друга іноземна мова)» / укл.: К.В. Астахова. Харків: ХГУ «Народна українська академія», 2016. 12 с.
10. Панов С.Ф. Теоретико-методологічні основи професійної підготовки технічних перекладачів у вищих навчальних закладах: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 586 с.
11. Палій К.В. Категорії англомовних науково-технічних текстів і їх відтворення у текстах перекладу українською мовою. 2014. С. 207–214. URL: <https://www.ela.kpi.ua> (дата звернення: 09.02.2018).
12. Пушкар М.І. Теоретико-методологічні засади проблем перекладу. *Вісник психології і соціальної педагогіки*. URL: <https://www.psyh.kiev.ua> (дата звернення: 09.02.2018).
13. Робоча навчальна програма дисципліни «Практика перекладу з другої іноземної мови науково-технічної літератури» / укл.: С.Ф. Панов. Київ: НАУ, 2005. 16 с.
14. Робоча програма навчальної дисципліни «Теорія і практика перекладу» (англійська мова) / укл.: Л.О. Ніколаєва, М.В. Грищенко. Київ: ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2014. 39 с.
15. Сергєєва О.В. Професійна підготовка перекладачів-референтів в університетах Британії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2011. Вип. 20. С. 126–128.
16. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студентів вищих закладів освіти за спец. «Переклад». Вінниця: Нова книга, 2013. 376 с.
17. Bosco G. Translation Techniques. URL: <https://www.interproic.com> (дата звернення: 09.02.2018).
18. Gerding-Salas G. Teaching Translation. Problems and Solutions. *Teaching Translation Journal*. 2000. URL: <https://www.translationjournal.net> (дата звернення: 09.02.2018).
19. Kobyakova I., Shvachko S. Teaching Translation: Objectives and Methods. *Advanced Education*, 2016. Issue 5. P. 9–13.
20. Korunets' I.V. Theory and Practice of Translation: підручник. Вінниця: Нова книга, 2003. 448 с.
21. Language, Cultures and Translation MA. University of Chester. URL: <https://www.chester.ac.uk> (дата звернення: 12.02.2017).
22. MA Programmes. The University of Sheffield. URL: <https://www.sheffield.ac.uk> (дата звернення: 09.02.2018).
23. Naumenko L.P., Gordeyeva A.Y. Practical Course of Translation from English into Ukrainian: навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2011. 136 с.
24. Programme Structure. University of Glasgow. URL: <https://www.gla.ac.uk> (дата звернення: 09.02.2018).
25. Pym A. *Training Translators: Handbook*. Oxford: Oxford University Press, 2012. 16 p.
26. Robinson D. *Becoming a Translator: An Introduction to the Theory and Practice of Translation*. L., N.Y.: Routledge. 2nd ed., 2003. 301 p.
27. Translation Studies MA. UCL Graduate Degrees. University College London. URL: <https://www.ucl.ac.uk> (дата звернення: 17.02.2018).
28. 12 Tips for Translators to Provide Quality Translations. URL: <https://www.pangeanic.com> (дата звернення: 09.02.2018).

Naumenko L. Prolegomena to the conception of teaching scientific technical translation to students of philological profile

The article is devoted to developing the conception of teaching written scientific technical translation from English into Ukrainian to the philology students who obtain their master degree and study translation as one of special disciplines. Different approaches to teaching translation as a specialty at the Ukrainian and foreign high educational establishments have been preliminary studied as well as the available pedagogical experience of teaching translation at the Ukrainian and Oriental languages departments of the Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv have been considered. In the process of research certain divergence between the systems of training translators at Ukrainian and British universities and the thematics of their subject modules have been traced. The curricula in scientific technical translation which is delivered as an obligatory course at the Ukrainian high educational establishments of humanitarian, technical and philological profiles as well as the curricula of British universities that grant their graduates the qualification of translator have been analysed. On the basis of the results of the research a conception of teaching written scientific technical translation from English into Ukrainian to students-philologists who obtain the qualification of translator assistant has been worked out. According to the conceptual model teaching translation should comprise the preliminary linguistic and practical training of students in both languages; combination of theory and practice during the whole period of study; practical skills of working with computer programs and databases; professional translation practice. The further research will be devoted to the development of curriculum in theory and practice of scientific technical translation from English into Ukrainian for students who obtain their master degree in specialty "philologist, lecturer, translator assistant" at the Institute of Philology of Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Key words: scientific technical translation, theory and practice of translation, conceptual model, translator assistant, subject field.